

The National Academy of Sciences of Ukraine
Koretsky Institute of State and Law

Department of Problems of the Civil,
Labour and Commercial Law

**BINDING RELATIONS IN THE ASPECT
OF THE REGULATION OF THE CIVIL CODE OF UKRAINE:
PROSPECTS OF THE LEGAL REGULATION**

*Materials of the All-Ukrainian scientific-practice conference
(Kyiv, November 22, 2021)*

Kyiv
Interservice
2022

UDC 34
3-78

*Recommended for print by the Academic Council
of the Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine
(Record № 4, May 5, 2022)*

3-38 Binding Relations in the Aspect of the Regulation of the Civil Code of Ukraine: Prospects of the Legal Regulation. / Collection of Academic Works. Materials of the All-Ukrainian scientific-practice conference (Kyiv, November 22, 2021). Editorial board: O.V. Skrypniuk, N.M. Parkhomenko, A.Yi. Babaskin, M.V. Venetska, P.S. Demchenko. Kyiv: Interservice, 2022. 98 p.

ISBN 978-966-999-248-2

The edited volume features the presentation of papers submitted to the All-Ukrainian scientific-practice juridical conference “Binding Relations in the Aspect of the Regulation of the Civil Code of Ukraine: Prospects of the Legal Regulation” (Kyiv, November 22, 2021)

UDC 34

ISBN 978-966-999-248-2

© Koretsky Institute of State and Law of the
National Academy of Sciences of Ukraine, 2022

ФОРМУЛА ТЛУМАЧЕННЯ ЗМІСТУ ДОГОВОРУ: ПРИВАТНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Під тлумаченням ми розуміємо процес інтерпретації предмету пізнання через розкриття його сутнісних ознак. Результатом такої екзегези стає суб'єктивне формування сукупності певних суджень, усвідомлення змісту відповідного предмету.

Тлумаченням в праві є процес встановлення змісту норми права, її основної мети і соціальної спрямованості, визначення можливих наслідків її дії. Ще на початку ХХ століття Є. М. Трубецкой стверджував, що для застосування права недостатньо упевнитися в існуванні юридичної норми – потрібно встановити точний зміст тієї норми, яку потрібно застосувати [1].

Однак синергетичний контекст побудови правової системи сучасного світу, фактор його самоорганізованості свідчить про зміну парадигми сприйняття норми права як базового елементу в регламентації суспільних відносин.

Механізм правового регулювання в різних сферах суспільного життя (приватних або публічних відносинах), має різні прояви. Використання дуальних методів впливу на суспільні відносини визначає характер такого впливу, його зміст. Для публічного права домінуючим фактором моделі виступає імперативність в правовому регулюванні суспільних відносин, що передбачає використання правових засобів, які мають загальнообов'язковий потенціал.

У свою чергу, в сфері приватного права юридичне оформлення соціальних зв'язків між особами має обмежені рамки нормативного регулювання. Переважним, в такому випадку, виступає каузально-правове (індивідуальне) регулювання, під яким, на думку Міннікеса І. А., слід мати правовий вплив на суспільні відносини, пов'язаний з встановленням,

зміною або припиненням юридичних прав і обов'язків їх учасників в індивідуальному порядку, спрямований на врегулювання конкретних ситуацій, що вимагають юридичного дозволу, і здійснюється шляхом вчинення односторонніх правомірних юридично значущих дій, укладення договорів, вчинення правочинів тощо [2, с. 21]. Його правовими засобами виступають ненормативні регулятори, основне місце серед яких займає договір. Наведене дає підстави стверджувати, що поряд з правовою нормою правовим засобом забезпечення дії механізму правового регулювання суспільних відносин виступають alter-нормативні регулятори.

Важливо зауважити, що диспозитивність цивільно-правового регулювання суспільних відносин дає їх учаснику можливість самостійно визначити предмет і засоби правової регламентації відносин, сторони повинні укласти договір (стаття 6 Цивільного кодексу України). Як форма вирішення соціальних конфліктів в розвиненому суспільстві договір є основним юридичним засобом, який опосередковує базисні соціальні та економічні відносини на засадах справедливості, добросовісності та розумності. Його унікальність полягає в тому, що він надає можливості учасникам цивільних правовідносин закріпити в собі об'єктивні та суб'єктивні підстави розвитку зобов'язальних правовідносин, з настанням яких пов'язується виникнення, зміна або припинення прав, обов'язків або навіть нових цивільних правовідносин між сторонами.

З наведеного вбачається, що в процесі правореалізації інтерпретації свого змісту вимагають не тільки правові норми, але й інші регулятори правових відносин, одним з яких є договір (стаття 213 Цивільного кодексу України). Отже, питання щодо тлумачення змісту правочинів мають як теоретичне, так і практичне значення.

Однак, на відміну від відомих способів тлумачення, які використовуються для інтерпретації змісту правових норм, тлумачення змісту договору відбувається на іншому методологічному підґрунті. Такі способи тлумачення правових норм як граматичне, логічне, історичне, телеологічне

тощо розкривають об'єктивну сутність права. За межами такої інтерпретації залишаються суб'єктивні фактори сприйняття змісту правової норми. Це не випадково, адже норма права є загально обов'язковою, що виключає будь-яку суб'єктивність як в процесі її формуванні, так і в процесі сприйняття її змісту.

В свою чергу, договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. В його основі узгоджене волевиявлення сторін. При цьому, волевиявлення сторони договору має відповідати його внутрішній волі та бути спрямованим на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним. В такому разі інтерпретація змісту договору виключає будь-яке об'єктивне сприйняття його змісту. Тлумачення змісту договору є суб'єктивним, передбачає встановлення дійсного волевиявлення його сторін. При інтерпретації його змісту, основна ідея полягає в проведенні нахилу в бік закріплення поведінки і наміру звичайної розумної людини, що відповідає уявленню про порядного члена громадянського суспільства (стаття 213 Цивільного кодексу України).

В доктрині права при тлумаченні договорів виходять з того, що кожне положення договору повинно тлумачитися з урахуванням всіх інших положень незалежно від їх розташування у тексті договору. Так, Л. К. Веретельник підкреслює, що незрозумілі положення повинні тлумачитися в такому сенсі, який надає їм дійсності, а не перетворює їх в недійсні. З двох можливих тлумачень перевагу слід віддавати тому тлумаченню, яке найбільшою мірою узгоджується з природою договору, волею сторін на його укладення і виконання. При тлумаченні двозначних положень слід керуватися звичаєм та торговельним звичаєм тієї країни, де був укладений такий договір [3, с. 281; 4, с. 22].

Звідси, як вказує В. Я. Яценко, серед основних положень одне з перших місць належить принципу автентичності. Він означає, що мета, зміст, умови договору, всі процедури, пов'язані з його виконанням, здійснюються за

повною принциповою згодою сторін договору. Автентичне тлумачення може бути втілене в з'ясуванні змісту термінів у тексті договору, в додатках до нього, інших документах, що супроводжують договірний процес (заяви, декларації, протоколи тощо).

Наступним принципом, на думку автора, що впливає з автентичності, є принцип волевиявлення сторін, тобто їх намір досягти певного результату, який фіксує правдиву волю, намір, бажання, устремління сторін. У разі цього, в процесі тлумачення важливо з'ясувати те, наскільки бажання і наміри сторін тоб'єктивно відображені у змісті договору.

Ще один важливий принцип тлумачення – єдності предмета і мети договору. Тобто, в предметі договору його мета має розкриватися у всіх її складових. Отже, це співвідношення мети і предмета договору вказує на те, що мета є головною категорією, від якої залежить результативність виконання договору [5, с. 112].

За допомогою встановлених способів тлумачення можливо з'ясувати сенс договору, встановити наміри його сторін та визначити мету, які прагнуть сторони. Проте, усунути протиріччя змісту та прогалини індивідуального правового регулювання важко. Їх подолання забезпечується іншим юридичним інструментарієм. Одним з таких є інтерпретація змісту правочину за формулою *contra proferentem* (слова договору повинні тлумачитися проти того, хто їх написав).

Особа, яка включила ту чи іншу умову в договір, повинна нести ризик, пов'язаний з неясністю такої умови. Це правило застосовується не тільки в тому випадку, коли сторона самостійно розробила відповідну умову, але й тоді, коли сторона скористалася стандартною умовою, що була розроблена третьою особою.

Цей принцип інтерпретації змісту правочинів, в останні часи отримав розгалуженого застосування в сфері судової правотворчості. Прикладом тому постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 12 травня 2021 року у справі № 310/9140/19

[6] в яких послідовно відображена позиція врахування фактору внутрішнього волевиявлення сторони договору в процесі інтерпретації його змісту.

Розвитком цієї ідеї стає принцип *do ut des, do ut facias – facias ut des, facio ut facias* (даю, щоб ти дав, даю, щоб ти зробив – роблю, щоб ти дав, роблю, щоб ти зробив), що передбачає еквівалентність зустрічного задоволення, сутність суб'єктивного волевиявлення сторони.

Третьою формулою тлумачення є формула *a fortiori* (від більшого до меншого і від меншого до більшого). Є. В. Васьковський зазначає на те, що за допомогою такої формули розкривається наступний принцип інтерпретації: 1) особа, яка управлена чи зобов'язана до більшого, є управленою чи зобов'язаною до меншого; 2) особі, якій заборонено менше, заборонено і більше; 3) те, що є необхідним для меншого, є необхідним для більшого [7, с. 291-292]. Прикладом застосування формули може стати інтерпретація змісту правочину, яким встановлено правило звільнення від відповідальності наймача за повернення речі в гіршому стані ніж отримано, що обумовлено упущенням наймодавця. В такому разі навмисні дії наймодавця щодо погіршення стану речі також стають умовою такого звільнення.

Тлумачення змісту правочину передбачає диференціацію та єдність загальних вимог до тлумачення норм права і специфіку індивідуального правового регулювання суспільних відносин, в основі якого договір. Звичайні способи тлумачення правових норм складають один сегмент інтерпретації змісту договору. Другим не менш важливим стає тлумачення змісту правочину на основі формули інтерпретації *contra proferentem*, *a fortiori*, а також формула еквівалентності зустрічного задоволення, що потребує свого комплексного застосування.

Список використаних джерел

1. Трубецкой Е. Н. Энциклопедия права. СПб.: Юридический институт, 1998. 183 с;

2. Минникес И. А. Индивидуальное правовое регулирование (теоретико-правовой анализ). Автореф. дисс. доктора юрид наук. 12.00.01., ГОУ ВПО «Уральская государственная юридическая академия», Екатеринбург 2009, - 54 с;
3. Веретельник Л.К. Тлумачення цивільно-правового договору / Л.К. Веретельник // *Вісник ХНУВС*. – 2011. – № 1 (52). – С. 279-289;
4. Давидова І. В. До питання про засади тлумачення змісту господарського договору/ І.В. Давидова // *Часопис цивілістики*. –2016. - №23. - с. 22 - 25;
5. Ященко В. А. Принципи та правила тлумачення договору/ В.А. Ященко // *Науковий вісник Львівського національного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. – 2017. - №1. - с. 110 – 119\$
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 12 травня 2021 року по справі № 310/9140/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96933190> (дата звернення:05.10.2021 р.)
7. Васьковський Е. В. Цивилистическая методология. Учение о толковании и применении гражданских законов. – М.: АО «ЦентрЮрИнформР», 2002. – 508 с.

наукове видання

ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНІ ВІДНОСИНИ
В АСПЕКТІ РЕКОДИФІКАЦІЇ
ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ:
ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

*Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Київ 22 листопада 2021 року)*

Підписано до друку 17.05.2022 р.
Формат 60x84/16. Друк офсетний
Гарнітура TimesNewRoman. Умов. друк. арк.: 5.8
Наклад прим.: 300. Замовлення № 1705/22

Видавець: ТОВ «НВП «Інтерсервіс»
м. Київ, вул. Бориспільська, 9
Свідоцтво: серія ДК № 3534 від 24.07.2009 р.

Виготовлювач: СПД Андрієвська Л. В.
м. Київ, вул. Бориспільська, 9
Свідоцтво: серія В03 № 919546 від 19.09.2004 р.